

GLOBALNE LEKCJE DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ŚWIATA

III. JA MIGRUJĘ, TY SMAKUJESZ, MY KUPUJEMY.
JAK NASZE CODZIENNE DECYZJE WPŁYWAJĄ
NA ŻYCIE LUDZI NA CAŁYM ŚWIECIE

Wydawca:

Stowarzyszenie Amnesty International
Plac Lelewela 8, 01-624 Warszawa
www.amnesty.org.pl

Autorki i autorzy:

- I. Wybrane współzależności globalne w kontekście praw człowieka i zrównoważonego rozwoju
– Mariola Romel-Kosiedowska
- II. Wyzwania współczesnego świata na przykładzie ubóstwa kobiet w Somalii
– Iwona Pieronek-Tokarz
- III. Ja migruję, ty smakujesz, my kupujemy. Jak nasze codzienne decyzje wpływają na życie ludzi na całym świecie
– Beata Bukalska
- IV. Migracje – przyczyny, skutki, formy pomocy w kontekście Celów Zrównoważonego Rozwoju
– Monika Komisarczyk
- V. Sytuacja uchodźców i uchodźczyń w Polsce i na świecie
– Filip Jach
- VI. Zmiany klimatu a migracje i prawa człowieka
– Justyna Kuzar i Elżbieta Świdrowska

Redakcja merytoryczna:

Elżbieta Kielak, Katarzyna Salejko, Elżbieta Świdrowska

Korekta językowa:

Zuzanna Żółtowska

Copyright by Stowarzyszenie Amnesty International

Warszawa 2020

Publikacja powstała w ramach projektu *START THE CHANGE! Działaj lokalnie, zmieniaj globalnie* CSO-LA/2017/388-169 dzięki finansowaniu i wsparciu Unii Europejskiej. Wyrażone w niniejszym dokumencie poglądy i opinie należą do autorów i autorek tekstów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i stanowiska Komisji Europejskiej.

W całym tekście zastosowano język równościowy, nazywany też włączającym. Jego celem jest podkreślenie obecności i włączenie perspektyw osób z grup marginalizowanych, a także tworzenie bardziej sprawiedliwych i włączających norm językowych, które odzwierciedlają różnorodność świata.

Wstęp

Drogie Nauczycielki i Edukatorzy! Szanowni Nauczyciele i Edukatorzy!

Z wielką przyjemnością prezentujemy pakiet sześciu *Globalnych lekcji na rzecz zrównoważonego świata*.

Globalne lekcje zabierają młodych ludzi w edukacyjną podróż w głąb tematyki wyzwań współczesnego świata, zrównoważonego rozwoju, praw człowieka oraz migracji. Każda lekcja to trzy warsztaty, do których przygotowane zostały szczegółowe scenariusze. To, co wyróżnia prezentowane materiały, to stopniowe wprowadzanie uczniów i uczennic w daną problematykę, przy jednoczesnym przekazywaniu im wiedzy na temat globalnych nierówności. W ramach zajęć młodzież zdobywa też podstawowe umiejętności prowadzenia lokalnych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju i praw człowieka, a także kształtuje postawy otwartości i szacunku dla innych ludzi, bez względu na to, kim są, gdzie mieszkają i w co wierzą.

Globalne lekcje dla zrównoważonego świata to efekt trzyletniej współpracy nauczycieli i nauczycielek oraz edukatorów i edukatorek związanych ze Stowarzyszeniem Amnesty International i zaangażowanych w międzynarodowy projekt *START THE CHANGE! Działaj lokalnie, zmieniaj globalnie*. Wszystkie te osoby pracują z młodzieżą o różnorodnych potrzebach edukacyjnych, w różnych kontekstach, zarówno w ramach edukacji formalnej, jak i pozaformalnej. W scenariuszach globalnych lekcji prezentują swój unikalny punkt widzenia i swój autorski pomysł na to, jak zaangażować młodzież w działania na rzecz lepszego, bardziej sprawiedliwego świata dla wszystkich ludzi. Mam nadzieję, że globalne lekcje staną się inspiracją do prowadzenia własnych działań edukacyjnych promujących ideę zrównoważonego rozwoju i wartości praw człowieka.

Katarzyna Salejko

Koordynatorka projektu *START THE CHANGE! Działaj lokalnie, zmieniaj globalnie*

Jak korzystać z *Globalnych lekcji na rzecz zrównoważonego świata*?

Sześć scenariuszy globalnych lekcji to propozycje ćwiczeń warsztatowych poświęconych różnym aspektom problematyki zrównoważonego rozwoju, praw człowieka i migracji. Każda globalna lekcja została opracowana w taki sposób, by w ramach kolejnych warsztatów młodzież pogłębiała swoją wiedzę i nabierała motywacji do podjęcia własnych działań, które wprowadzą pozytywną zmianę na świecie. Nic nie stoi na przeszkodzie, by ze scenariuszami trochę poeksperymentować. Można zmienić kolejność wybranych ćwiczeń w ramach danej lekcji, ograniczyć ich liczbę lub stworzyć własny warsztat na podstawie ćwiczeń z różnych globalnych lekcji i innych materiałów edukacyjnych. Pamiętajcie jednak, żeby zawsze dostosowywać scenariusz warsztatu do aktualnych potrzeb i możliwości młodych ludzi, z którymi pracujecie.

JA MIGRUJĘ, TY SMAKUJESZ, MY KUPUJEMY.

JAK NASZE CODZIENNE DECYZJE WPLYWAJĄ NA ŻYCIE LUDZI NA CAŁYM ŚWIECIE

Niniejsza ścieżka globalnych lekcji składa się z trzech łączących się ze sobą części. Każda z nich wprowadza młodzież w tematykę migracji, sprawiedliwego handlu, globalnych zależności i Celów Zrównoważonego Rozwoju.

Pierwszy warsztat umożliwia zdobycie wiedzy i umiejętności analizy wybranych Celów Zrównoważonego Rozwoju, a także pomaga zrozumieć, jakie konsekwencje społeczne, gospodarcze i przyrodnicze wynikają z wyzwań, z którymi mierzą się kraje w różnych regionach świata (takich jak: głód, ubóstwo, wojna, brak dostępu do wody itp.).

Podczas drugiego warsztatu uczniowie i uczennice zastanowią się nad powiązaniem pomiędzy analizowanymi Celami Zrównoważonego Rozwoju a migracjami ludności. Osoby uczestniczące w zajęciach dowiedzą się, że nieświadoma kategoryzacja ludzi (w tym migrantów i migrantek) może prowadzić do traktowania niektórych grup społecznych w dyskryminujący sposób. W trakcie warsztatu młodzież dokona analizy dzieła kultury – teledysku, który unaocznia, że problem migracji może dotyczyć każdego i każdej z nas.

W ramach trzeciego warsztatu odbędą się ćwiczenia pokazujące, jak migracje wpływają na naszą codzienność oraz kulturę. W trakcie gry uczestnicy i uczestniczki przekonają się, w jaki sposób Cele Zrównoważonego Rozwoju łączą się z kulturą kulinarną. Podczas zajęć młodzi ludzie zastanowią się, jak i dlaczego ich codzienne zakupy oraz wybory kulinarne wiążą się z prawami człowieka i sprawiedliwością społeczną, a także jaki mogą mieć wpływ na środowisko.

Cele:

- ✕ Przekażesz klasie wiedzę na temat wybranych Celów Zrównoważonego Rozwoju i współzależności między nimi.
- ✕ Przedyskutujecie przykłady realizowania Celów w życiu codziennym.
- ✕ Zapoznasz klasę z pojęciem migracji oraz przyczynami i skutkami migracji wewnętrznych i zewnętrznych.
- ✕ Pokażesz, na czym polegają wzajemne powiązania pomiędzy globalnymi nierównościami a prawami człowieka – w tym prawami migrantów i migrantek – a Celami Zrównoważonego Rozwoju.
- ✕ Utrwalisz w klasie wiadomości z zakresu wielokulturowości i jej wpływu na życie codzienne każdego człowieka.

KLUCZOWE POJĘCIA: zrównoważony rozwój, migracje, międzykulturowość, popkultura, stereotypy, prawa człowieka, migranci i migrantki, bioróżnorodność, sprawiedliwy handel

CZAS TRWANIA: 3 x 45 minut

GRUPA WIEKOWA: 14–19 lat

PRZEDMIOTY: WOS, geografia, godzina wychowawcza, element programu wychowawczo-profilaktycznego

REALIZOWANE ELEMENTY PODSTAWY PROGRAMOWEJ:

III etap edukacyjny – liceum/technikum

WOS

zakres podstawowy – wymagania ogólne: I.1, I.6, I.7, II.2, II.3, III.3, III.5, IV.2;
wymagania szczegółowe: VII.2

zakres rozszerzony – wymagania ogólne: I.1, I.2, I.4, I.6, II.3, II.4, IV.1, IV.3;
wymagania szczegółowe: III.6, III.9, IV.8, IV.10, XII.7, XII.10, XIII.4

GEOGRAFIA

zakres podstawowy – wymagania ogólne: I.5, II.5, II.9, III.8, III.9; wymagania
szczegółowe: VII.3, VIII.6–8, XIII.10

zakres rozszerzony – wymagania ogólne: III.1, III.2, III.5, III.7, III.8; wymagania
szczegółowe: II.5, VII.1, XVIII.7, XXI.1, XXI.3, XXI.4, XXII.4, XXII.7, XXII.8, XXIII.1–6

ZANIM ZACZNIESZ:

- ✕ Ustal zasady pracy w zespole, aby zapewnić dobrą atmosferę podczas zajęć.
- ✕ Dokładnie przeanalizuj całą ścieżkę edukacyjną, przygotuj wszystkie niezbędne narzędzia i pomoce dydaktyczne, które znajdziesz w załącznikach.

WARSZTAT 1.

PRZEPIS NA OCALENIE ŚWIATA, CZYLI CELE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

PO ZAJĘCIACH UCZEŃ/UCZENNICA:

- ✂ zna i rozumie Cele Zrównoważonego Rozwoju;
- ✂ pogłębia refleksję nad różnymi wizjami świata;
- ✂ potrafi podać przykłady realizowania Celów w życiu codziennym.

CZAS TRWANIA: 1 x 45 minut

MATERIAŁY:

- ✂ papierowe heksy w czterech różnych kolorach – po trzy sztuki w każdym kolorze (Załącznik 1.);
- ✂ plansza z pytaniem: „Czy zgadzasz się z teorią Stephena Hawkinga, który uważał, iż ludzkość wyginie w ciągu 1000 lat?”;
- ✂ plansze z Celami Zrównoważonego Rozwoju (Załącznik 2.) lub prezentacja Ośrodka Informacji ONZ w Warszawie poświęcona Celom Zrównoważonego Rozwoju: <http://www.unic.un.org.pl/files/168/Prezentacja%20SDG%20wrzesie%C5%84%202016.pdf> (inne materiały: <http://www.un.org.pl/inne-materialy>, dostęp: 20.08.2020);
- ✂ kolorowe kartki A4 z zestawem pytań do ćwiczenia w Kroku 3. (jeden egzemplarz dla każdej grupy);
- ✂ laptop i projektor do wyświetlenia tablicy Celów Zrównoważonego Rozwoju;
- ✂ flamastry.

Wskazówki dla osoby prowadzącej:

Celem tej części zajęć jest zachęcenie uczestniczek i uczestników do wypracowania własnych opinii na temat aktualnych globalnych wyzwań, które stoją przed nami wszystkimi, oraz ukazanie, jak zwykłe, codzienne zachowania wpływają na zmiany globalne. Na tym etapie nie musisz wymagać od uczniów i uczennic dużej wiedzy. Pamiętaj, aby udzielać wsparcia wszystkim wypowiadającym się. Dobrym sposobem na pokazanie młodym ludziom, że ich wypowiedzi zostały docenione, jest ich parafrazowanie, podsumowywanie. Możesz także zadawać dodatkowe pytania lub naprowadzać klasę na dany trop.

Krok 1. Wprowadzenie (5 minut)

Moduł rozpoczynamy od krótkiej rozmowy na temat wizji rozwoju i przyszłości świata.

Pokaż klasie planszę z napisem: „Czy zgadzasz się z teorią Stephena Hawkinga, który uważał, iż ludzkość wyginie w ciągu 1000 lat?” (pytanie można zapisać na tablicy lub na dużym arkuszu papieru).

Możesz zadać pytania pomocnicze, np.:

- Dokąd zmierza ludzkość?
- Czy na świecie jest coraz lepiej, czy coraz gorzej?

Rozmowę można przeprowadzić na forum albo podzielić klasę na mniejsze grupy. Przemyślenia uczniów i uczennic warto zapisać na flipcharcie lub na tablicy.

Krok 2. Co wiemy o Celach Zrównoważonego Rozwoju? (10 minut)

1. Zapytaj młodych ludzi, czy słyszeli kiedyś o Celach Zrównoważonego Rozwoju. Jeśli ktoś będzie wiedział, czym są Cele Zrównoważonego Rozwoju, dopytaj, po co są, czemu mają służyć.

Cele Zrównoważonego Rozwoju to plan rozwoju dla całego świata. Został opracowany przez ONZ i przyjęty jednogłośnie przez wszystkie państwa członkowskie. Zawiera 17 Celów, których realizacja przyczyni się do odbudowy świata. Sformułowane zadania są ukierunkowane na wzrost gospodarczy, rozwój społeczny i ochronę środowiska; mają charakter powszechny – dotyczą wszystkich ludzi.

Źródło: Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie.

2. Przedstaw grupie tablicę z symbolami Celów Zrównoważonego Rozwoju. Wykorzystując gotową prezentację, krótko omów, czym jest Agenda 2030 i jakie są założenia realizacji poszczególnych Celów. Materiały dodatkowe można znaleźć na stronie Platformy Społecznej: Cele Zrównoważonego Rozwoju: <http://www.un.org.pl/>, dostęp: 26.08.2020.
3. Rozpocznij dyskusję – które z obszarów Celów Zrównoważonego Rozwoju uważacie za najważniejsze i dlaczego?

Krok 3. Kategorie Celów Zrównoważonego Rozwoju (15 minut)

1. Podziel klasę na cztero- lub pięcioosobowe grupy. Warto zastosować ciekawą metodę podziału, np. losowanie kolorowych karteczek. Każda grupa dostaje zestaw Celów Zrównoważonego Rozwoju (Załącznik 2.) i trzy heksy (uczestniczki i uczestnicy sami wybierają kolory).
2. Poproś, by każda grupa przyjrzała się Celom i pogrupowała je w trzy kategorie według własnego uznania. Niech każdy heks zobrazuje jedną kategorię. Podkreśl, że nie ma dobrych i złych odpowiedzi – liczą się pomysły.
3. Poproś, by podczas dyskusji grupy zapełniały heksy odpowiedziami na pytania:
  - Pośrodku heksa: Jak nazwiecie tę kategorię? Na jakie wyzwania odpowiadają wyodrębnione przez was kategorie Celów?

- W rogach heksa: Które z Celów Zrównoważonego Rozwoju składają się na tę kategorię?
  - W dowolnym miejscu: Czy według was reakcja ludzkości jest konieczna, aby zapobiec zagrożeniom związanym z rozwojem świata?
  - W dowolnym miejscu: Czy macie wpływ na realizację tego wyzwania?
  - W dowolnym miejscu: Co robią ludzie, gdy stoją przed tym wyzwaniem? Jak sobie radzą?
4. Poproś grupy, by tekst napisany na heksach był wyraźny, tak żeby można było podzielić się efektami swojej pracy z całą klasą. Podczas prezentacji poszczególnych grup wspólnie połączcie heksy w jedną całość – starajcie się łączyć podobne kategorie.

Krok 4. Główne wnioski (10 minut)

1. Podziel młodzież na sześć grup poprzez odliczanie od jednego do sześciu. Następnie poproś uczestniczki i uczestników, by w nowych grupach opracowali wnioski, które wyciągnęli z poprzedniego ćwiczenia. Możesz zadać pytania pomocnicze:
  - Czy coś sprawiło wam trudność podczas wykonywania tego ćwiczenia?
  - Czy dowiedzieliście/dowiedziałyście się czegoś nowego o globalnych wyzwaniach? Czy coś was zaskoczyło?
  - Czy Cele Zrównoważonego Rozwoju mogą zmienić świat na lepsze? Jeśli tak, to w jaki sposób? Co możecie sami/same zrobić, by zmienić świat na lepsze?
  - Jakie są zagrożenia dla realizacji Celów?
2. Na koniec poproś osoby uczestniczące w zajęciach, by zaprezentowały na forum główne wnioski wypracowane w grupach.

Krok 5. Podsumowanie (5 minut)

Zamknij warsztat komentarzem:

Cele Zrównoważonego Rozwoju są pewną receptą na wyzwania, wobec których stoi cały świat. Zmiana nastąpi jednak tylko wtedy, gdy ludzie będą je znali i realizowali na co dzień. Przyjęcie Celów Zrównoważonego Rozwoju przez poszczególne państwa nie oznacza, że współpraca na rzecz rozwoju będzie przebiegać bez problemów. W wielu krajach środki dostępne na współpracę rozwojową są ograniczone ze względu na kryzys finansowy.

Nie zapominajmy, że ważną rolę odgrywają zwykli obywatele i zwykłe obywatelki, gdy wymagają od swoich rządów realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju i doceniają wszelkie wysiłki na poczet pozytywnych zmian.

WARSZTAT 2.

LUDZIE NA WALIZKACH **MIGRACJE RECEPTĄ NA POPRAWĘ JAKOŚCI** **ŻYCIA?**

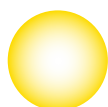
PO ZAJĘCIACH UCZEŃ/UCZENNICA:

- ✕ zna pojęcia: migracja, uchodźca, popkultura, prawa człowieka;
- ✕ zna i potrafi zdefiniować przyczyny oraz skutki migracji, a także ich rodzaje ze względu na czas, miejsce i przyczyny wyjazdu;
- ✕ jest uwrażliwiony/uwrażliwiona na sytuację uchodźców i uchodźczyń oraz na zjawisko niesprawiedliwej oceny i etykietowania grup społecznych.

CZAS TRWANIA: 1 x 45 minut

MATERIAŁY:

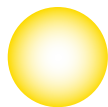
- ✕ laptop i projektor do wyświetlania teledysku Alicii Keys *Let Me In – We Are Here*. <https://www.youtube.com/watch?v=v-1hpZzJpmg&t=612s> (dostęp: 26.08.2020);
- ✕ wydrukowany kontur ciastka do personalizacji bohaterów wideoklipu (Załącznik 5.);
- ✕ flamastry;
- ✕ plansza z pytaniami;
- ✕ kartki z definicjami rodzajów migracji (Załącznik 3.).

Krok 1. Wprowadzenie: Cele Zrównoważonego Rozwoju i migracje (10 minut)

1. Rozpocznij lekcję od luźnej rozmowy z młodzieżą na temat tego, czym jest migracja.
2. Rozrzuć na stole karty z Celami Zrównoważonego Rozwoju (Załącznik 2.). Zapytaj grupę, które wyzwania sygnalizowane przez Cele Zrównoważonego Rozwoju mogą być przyczynami migracji, czyli przemieszczania się ludności, i dlaczego. Zwróć uwagę młodzieży na migracje wewnętrzne i międzynarodowe.
3. Odłóż na bok te Cele, które wybrała młodzież, a następnie porozmawiajcie o tym, czym jest migracja. Użyj kilku z poniższych pytań pomocniczych:
  - Dlaczego i dokąd migrują ludzie?
  - Czy macie w swoim otoczeniu osoby, które przybyły z innych krajów?
  - Czy wiecie, dlaczego te osoby zdecydowały się na migrację?
  - Czy znacie sławne osoby, które zmieniły na stałe miejsce zamieszkania?

- Czy wiecie, dlaczego te osoby podjęły taką decyzję? (Np. Roman Polański, Robert Lewandowski, Céline Dion, Cristiano Ronaldo?)
- Czy istnieje prawo, które pozwala ludziom na wybór miejsca do życia?

Krok 2. Definicje i rodzaje migracji (15 minut)

1. Podziel klasę na cztery grupy. Każdej grupie daj jedną definicję rodzajów migracji (grupa trzecia otrzymuje dwie krótkie definicje).
2. Poproś młodych ludzi, by zapoznali się z definicją i własnymi słowami opowiedzieli, pokazali lub narysowali tę definicję reszcie klasy. Na początku prezentacji każdej grupy możesz zapytać całą klasę, czy ktoś ma pomysł, co to za rodzaj migracji.

GRUPA 1.

Migracje międzynarodowe – wyjazdy za granicę w celu stałego osiedlenia się. Wyróżnia się kilka rodzajów migracji; dla nas kluczowe będą dwa: dobrowolne – gdy człowiek sam podejmuje decyzję o wyjeździe, bo np. chce w innym kraju podjąć pracę czy studia – oraz przymusowe – gdy człowiek jest zmuszony do wyjazdu, np. ze względu na toczący się w jego państwie konflikt zbrojny czy z powodu klęsk żywiołowych oraz ze względu na to, że jego zdrowie lub życie są zagrożone.

GRUPA 2.

Migracje wewnętrzne – zmiany miejsca zamieszkania w obrębie jednego kraju. Ludzie mogą przemieszczać się dobrowolnie, np. przeprowadzić się do innego miasta, by tam podjąć pracę. Takie migracje również mogą być wymuszone, np. przez toczący się na danym obszarze konflikt zbrojny – wtedy nazywamy ten rodzaj migracji uchodźstwem wewnętrznym.

GRUPA 3.

Migracja dobrowolna – osoba migrująca samodzielnie podejmuje decyzję o wyjeździe do innego kraju.

Migracja przymusowa – osoba migrująca jest zmuszona do wyjazdu ze swojego kraju, np. z powodu toczącego się w nim konfliktu zbrojnego, klęski żywiołowej lub ze względu na to, że jej zdrowie lub życie są zagrożone.

GRUPA 4.

Uchodźca/uchodźczyni – według definicji w konwencji genewskiej z 1951 roku, której Polska jest sygnatariuszem, uchodźca to osoba, która „[...] na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa [...]”. Uchodźcy i uchodźczynie uciekają przed prześladowaniami z powodu swoich poglądów, wyznawanej religii czy toczących się w ich krajach konfliktów zbrojnych.

Źródło: Stowarzyszenie Amnesty International, *Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi. Pakiet materiałów edukacji praw człowieka*, 2017, <https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/07/Wszyscy-ludzie-rodza-sie-wolni-i-rowni-pakiet-materialow-edukacji-praw-czlowieka.pdf>, dostęp: 26.08.2020.

3. Zaprezentuj klasie Powszechną deklarację praw człowieka (Załącznik 4.) i zwróć uwagę młodych ludzi na poszczególne jej artykuły:
  - Artykuł 13. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego podróżowania.
  - Artykuł 14. Każdy człowiek ma prawo udać się do innego kraju i domagać się ochrony, jeżeli jest prześladowany albo jeżeli grozi mu prześladowanie.
  - Artykuł 15. Każdy człowiek ma prawo do posiadania obywatelstwa. Nikt nie ma prawa powstrzymać cię przed przeniesieniem się do innego kraju, jeśli tego chcesz.
4. Podsumuj ten krok, zwracając uwagę na to, w jaki sposób prawo do przemieszczania się (a tym samym migracje i uchodźstwo) bezpośrednio wiąże się z przestrzeganiem praw człowieka.

Krok 3. Pozwól mi tu być (20 minut)

1. Podziel klasę na trzy grupy. Każdej daj kartę pracy (ciastko w Załączniku 5.).
2. Powiedz, że zaraz obejrzyjecie teledysk do piosenki Alicii Keys *Let Me In – We Are Here*. Poproś, by podczas oglądania filmu młodzi ludzie postarali się przyjąć perspektywę przedstawionych osób i wyobrazić sobie, co one mogą czuć i myśleć, jakie mogą mieć potrzeby.
3. Swoje obserwacje młodzież powinna zapisać na ciastku w następujący sposób:
  - 1. grupa opisuje postawę głównej bohaterki filmu – dziewczynki;
  - 2. grupa opisuje postawę mamy dziewczynki;
  - 3. grupa opisuje postawę policjanta.

Kontur ciastka to bohater/bohaterka filmu. Należy go opisać według schematu:

- Głowa ciastka – co myśli bohater/bohaterka?
- Tułów ciastka (serce) – co czuje bohater/bohaterka?
- Nogi ciastka – co robi bohater/bohaterka?

Dla ułatwienia możesz zapisać pytania na tablicy lub na kartce z ciastkiem albo wyświetlić planszę z ciastkiem z wpisanymi pytaniami.

4. Podsumuj ćwiczenie dyskusją na forum całej klasy. Możesz zadać następujące pytania:
  - Jak rozumiecie tytuł piosenki?
  - Jak myślicie, czy bohaterka teledysku jest uchodźczynią? Dlaczego? Czy jest dla niej miejsce w naszym mieście i naszej szkole? Dlaczego?
  - Czy dzieła popkultury mogą mówić o ważnych sprawach? Czy taka forma edukacji jest potrzebna?
  - Czego nauczyliśmy się z tej historii?

Krok 4. Podsumowanie

Wróć do rozsypanych Celów Zrównoważonego Rozwoju z Kroku 1. Przypomnij te Cele, które młodzież wybrała jako związane z migracjami, i dopytaj, czy po warsztatach chcieliby dodać jakieś Cele. Zapytaj uczennice i uczniów, czy po zajęciach mają refleksje lub wątpliwości.

WARSZTAT 3.

MIGRACJE NA TALERZU, CZYLI JAK NASZE CODZIENNE ZAKUPY I UPODOBANIA KULINARNE WPLYWAJĄ NA REALIZOWANIE CELÓW ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

PO ZAJĘCIACH UCZEŃ/UCZENNICA:

- ✕ zna pozytywne aspekty związane z migracjami;
- ✕ ma wiedzę o negatywnych skutkach nadmiernej konsumpcji;
- ✕ prezentuje postawy szacunku i otwartości wobec różnorodności kulturowej;
- ✕ zdaje sobie sprawę, że codzienne wybory produktów spożywczych mają wpływ na bezpieczeństwo żywnościowe świata.

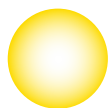
CZAS TRWANIA: 1 x 45 minut

MATERIAŁY:

- ✕ gra planszowa *Kuchnie świata a Cele Zrównoważonego Rozwoju* – plansza, pytania i opisy do poszczególnych pól oznaczonych cyframi rzymskimi (Załącznik 6.);
- ✕ kostka do gry;
- ✕ kilka małych przedmiotów, które będą pełnić funkcję pionków (np. gumka do wycierania, spinka, kreda, temperówka);
- ✕ koperta z wiadomością na mecie (Załącznik 7.).

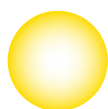
Wskazówki dla osoby prowadzącej:

Przed przystąpieniem do gry należy zapoznać uczniów i uczennice z jej zasadami oraz zapewnić dużą przestrzeń w klasie. Pytania do poszczególnych pól należy wydrukować na kartkach A4, najlepiej kolorowych. Osobno należy wydrukować opisy znajdujące się pod pytaniami. Kartki można umieścić w koszulkach.

Krok 1. Kulinarne upodobania (10 minut)

1. Na wstępie podsumuj poprzednie zajęcia; przypomnij uczniom i uczennicom, że Cele Zrównoważonego Rozwoju odpowiadają na wyzwania, przed którymi obecnie stoi świat, a jednym z ważniejszych wyzwań – a zarazem ogromną możliwością – są migracje.
2. Od podsumowania przejdź płynnie do tematu warsztatów. Powiedz, że migrowanie ma zarówno negatywne, jak i pozytywne aspekty – choć generuje wyzwania i zagrożenia, to umożliwia jednocześnie przepływ idei, smaków, muzyki pomiędzy różnymi krajami. Zaprosz młode osoby do wycieczki po smakach świata.
3. Spytaj młodych ludzi o ich upodobania kulinarne:
  - Jakie są wasze ulubione dania?
  - Czy stołujecie się poza domem?
  - Czy znacie jakieś kuchnie z innych stron świata, a jeśli tak – które lubicie najbardziej?
  - Czy w waszej miejscowości są miejsca, w których można zjeść potrawy wywodzące się z innych kultur? Kto je prowadzi?
  - Czy zwracacie uwagę na to, skąd pochodzą produkty spożywcze, które kupujecie? Czy czytacie etykiety?
4. Podsumuj dyskusję. Każdy i każda z nas lubi jeść co innego. Większość z nas zna i miała okazję spróbować potraw wywodzących się z różnych kultur. Nawet dania czy produkty, które uważa się za typowo polskie, w rzeczywistości wywodzą się z innych krajów, np. pierogi – z Chin, kotlety mielone – z Turcji, a pomidory – z Włoch. Wszyscy mamy więc do czynienia z wielokulturowością na talerzu. Różnorodność smaków, zapachów i przypraw w kuchni jest dla nas czymś normalnym.
5. Zapytaj młode osoby, dzięki czemu według nich mamy możliwość poznawania różnych smaków. Staraj się wychwycić odpowiedzi związane z migracjami ludności i z pochodzeniem produktów, a na koniec zwróć uwagę na to, że:
  - różnorodność dostępnego pożywienia i nasze kulinarne upodobania wiążą się z miejscem na świecie, w którym żyjemy. Dzięki migracjom ludności – dawnym i obecnym – mamy możliwość kosztowania smaków z całego świata w jednym kraju czy mieście. Osoby migrujące tworzą swoje punkty restauracyjno-barowe bądź prowadzą sklepy z żywnością z różnych zakątków świata tam, gdzie się osiedliły, dzięki czemu możemy cieszyć podniebienia różnymi smakami;
  - warto jednak pamiętać, że dostęp do różnorodnych produktów stwarza również dylematy związane z tym, skąd te produkty pochodzą i jaką drogę pokonują, zanim trafią na nasze talerze.
6. Zaprosz uczniów i uczennice do gry, podczas której odkryją bogactwo smaków i związane z nimi dylematy.

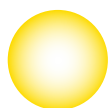

Krok 2. Kuchnie świata a Cele Zrównoważonego Rozwoju (25 minut)

1. Podziel klasę na kilka grup w zależności od liczby wszystkich uczestników i uczestniczek zajęć. W grupach nie powinno być więcej niż po pięć osób. Celem gry jest dotarcie na metę, na której będzie ukryta koperta z ważną informacją (Załącznik 7.). Zabawa jest zespołowa – każda grupa jest niejako jednym zawodnikiem.

2. Wybrana osoba z grupy rzuca kostką i porusza się po planszy (Załącznik 6.). Jeśli pionek trafi na puste pole, uczestnik/uczestniczka zostaje w miejscu i kolejna grupa rzuca kostką. Jeśli pionek trafi na pole oznaczone cyfrą rzymską, grupa otrzymuje pytanie, na które wspólnie szuka odpowiedzi. Po udzieleniu odpowiedzi osoba prowadząca lub nauczyciel/ka podaje prawidłową odpowiedź. Uwaga: podanie prawidłowej bądź nieprawidłowej odpowiedzi nie zawsze rozstrzyga, czy grupa musi się cofnąć lub pójść dalej. Po weryfikacji odpowiedzi na pytanie grupa otrzymuje opis pola, na którym może znaleźć kolejne zadanie, pytanie i garść informacji na temat globalnych wyzwań. W opisie rozstrzyga się dalszy los grupy. Zwróć uwagę młodych ludzi na to, że nie zawsze dobra odpowiedź na pytanie oznacza przesunięcie pionka do przodu. Pozycja pionka zależy od opisu załączonego do pytania.
3. Po ukończeniu gry zwycięska drużyna otrzymuje kopertę z ważną wskazówką (Załącznik 7.) i czyta ją na forum. Daj klasie czas na podzielenie się wrażeniami i refleksjami po ukończonej grze.
4. Zaprosz całą klasę do wykonania ostatniego zadania. Rozsyp przed uczniami i uczennicami wydrukowane karty z Celami Zrównoważonego Rozwoju (każdy na oddzielnej kartce). Powiedz, że swoimi działaniami młodzi ludzie przyczynili się do realizacji 12. Celu Zrównoważonego Rozwoju, czyli do wprowadzenia na świecie wzorców odpowiedzialnej konsumpcji i produkcji. Cele Zrównoważonego Rozwoju wzajemnie się przenikają i wzmacniają. Zapytaj młodzież, jakie inne Cele wpływają ich zdaniem na realizację 12. Celu Zrównoważonego Rozwoju.
5. Podsumuj krótko rozmowę młodzieży, pokazując współzależności pomiędzy poszczególnymi Celami Zrównoważonego Rozwoju. Realizacja 12. Celu wspiera realizację m.in. Celów 1., 2., 3., 6., 7., 8., 10., 11. i 13. Zwróć uwagę młodych ludzi na to, że nasze codzienne decyzje mogą mieć wpływ na sytuację na świecie:

W Europie wiele z naszych potrzeb konsumpcyjnych jest zaspokajanych poprzez produkcję w krajach rozwijających się, która nierzadko opiera się na wyzysku – nadmiernej pracy ludzkiej w niegodnych warunkach lub nadmiernej eksploatacji środowiska. Ponadto import produktów z odległych zakątków świata generuje znaczące zanieczyszczenie środowiska. Dlatego najzdrowszą i najbardziej zalecaną metodą żywienia jest wykorzystywanie produktów lokalnych, dostępnych blisko miejsca zamieszkania. Z kolei produktów i potraw egzotycznych dobrze jest próbować w punktach restauracyjnych prowadzonych przez migrantów i migrantki oraz uchodźców i uchodźczynie. W przypadku nielokalnych produktów, których nie da się zastąpić, warto zawsze sprawdzać, czy mają one certyfikaty Sprawiedliwego Handlu (*Fair Trade*) – możesz pokazać młodzieży loga tych certyfikatów z Załącznika 8.). W ten sposób dbamy o środowisko na całym świecie oraz wspieramy różnorodność w swoim otoczeniu.

Krok 5. Jak działać? (10 minut)

Odwołaj się do doświadczeń z gry i zachęć uczniów i uczennice do zastanowienia się, w jaki sposób mogą podzielić się z całą szkołą wiedzą, którą zdobyli podczas warsztatów.

Możesz podać przykłady działań:

- Akcja przeciwko marnowaniu żywności (plakaty, wystawa szkolna, pikiet).
- Akcja uświadamiająca, w jaki sposób dieta wegetariańska wpływa na zdrowie i przyczynia się do realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju.

- Akcja przedwakacyjna: czy wiesz, które gatunki ryb są w Polsce zagrożone wyginieciem? (Plakaty, konkurs rysunkowy, wystawa).
- Wiem, co jem. Akcja uświadamiająca negatywne skutki międzynarodowego handlu oraz to, jak można chronić prawa człowieka w kontekście wyzysku.
- Przerwa na kawę, czyli co łączy banany, cukier oraz kawę i herbatę z telefonami komórkowymi? Akcja ukazująca wyzysk dzieci i dorosłych w pracy na plantacjach.

Autorka: Beata Bukalska

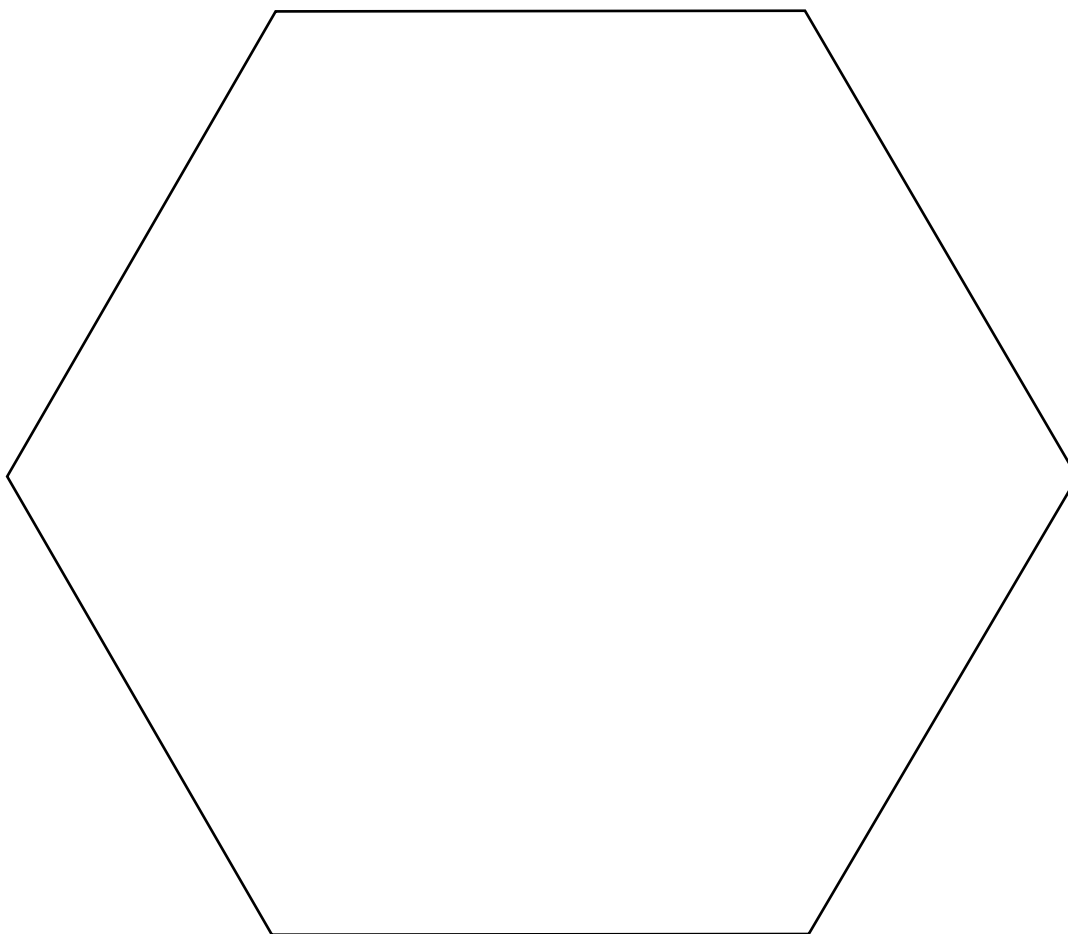
ZAŁĄCZNIKI

WARSZTAT 1.

PRZEPIS NA OCALENIE ŚWIATA, CZYLI CELE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Załącznik 1. Heks

Załącznik 2. Cele Zrównoważonego Rozwoju

Wyeliminować ubóstwo we wszystkich jego formach na całym świecie.

Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo.

Zapewnić wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowe życie oraz promować dobrobyt.

Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie.

Osiągnąć równość płci oraz wzmocnić pozycję kobiet i dziewcząt.

Zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wody i warunków sanitarnych poprzez zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi.

Zapewnić wszystkim dostęp do źródeł stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii po przystępnej cenie.

Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywnie zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi.

Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie.

10 MNIEJ
NIERÓWNOŚCI

Zmniejszyć nierówności w krajach i między krajami.

11 ZRÓWNOWAŻONE
MIASTA
I SPOŁECZNOŚCI

Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu.

12 ODPOWIEDZIALNA
KONSUMPCJA
I PRODUKCJA

Zapewnić wzorce zrównoważonej konsumpcji i produkcji.

13 DZIAŁANIA
W DZIEDZINIE
KLIMATU

Podjąć pilne działania w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom.

14 ŻYCIE
POD WODĄ

Chronić oceany, morza i zasoby morskie oraz wykorzystywać je w sposób równoważony.

15 ŻYCIE
NA LĄDZIE

Chronić, przywrócić oraz promować zrównoważone użytkowanie ekosystemów lądowych, zrównoważone gospodarowanie lasami, zwalczanie pustoszczenia, powstrzymywanie i odwracanie procesu degradacji gleby oraz powstrzymać utratę różnorodności biologicznej.

16 POKÓJ,
SPRAWIEDLIWOŚĆ
I SILNE INSTYTUCJE

Promować pokojowe i inkluzywne społeczeństwa, zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz budować na wszystkich szczeblach skuteczne i odpowiedzialne instytucje, sprzyjające włączeniu społecznemu.

17 PARTNERSTWA
NA RZECZ CELÓW

Wzmocnić środki wdrażania i ożywić globalne partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju.

WARSZTAT 2.

ŁUDZIE NA WALIZKACH MIGRACJE RECEPTĄ NA POPRAWĘ JAKOŚCI ŻYCIA?

Załącznik 3. Definicje

Migracje międzynarodowe – wyjazdy za granicę w celu stałego osiedlenia się. Wyróżnia się kilka rodzajów migracji; dla nas kluczowe będą dwa: dobrowolne – gdy człowiek sam podejmuje decyzję o wyjeździe, bo np. chce w innym kraju podjąć pracę czy studia – oraz przymusowe – gdy człowiek jest zmuszony do wyjazdu, np. ze względu na toczący się w jego państwie konflikt zbrojny czy z powodu klęsk żywiołowych oraz ze względu na to, że jego zdrowie lub życie są zagrożone.

Migracje wewnętrzne – zmiany miejsca zamieszkania w obrębie jednego kraju. Ludzie mogą przemieszczać się dobrowolnie, np. przeprowadzić się do innego miasta, by tam podjąć pracę. Takie migracje również mogą być wymuszone, np. przez toczący się na danym obszarze konflikt zbrojny – wtedy nazywamy ten rodzaj migracji uchodźstwem wewnętrznym.

Migracja dobrowolna – osoba migrująca samodzielnie podejmuje decyzję o wyjeździe do innego kraju.

Migracja przymusowa – osoba migrująca jest zmuszona do wyjazdu ze swojego kraju, np. z powodu toczącego się w nim konfliktu zbrojnego, klęski żywiołowej lub ze względu na to, że jej zdrowie lub życie jest zagrożone.

Uchodźca/uchodźczyni – według definicji w konwencji genewskiej z 1951 roku, której Polska jest sygnatariuszem, uchodźca to osoba, która „[...] na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa [...]”. Uchodźcy i uchodźczynie uciekają przed prześladowaniami z powodu swoich poglądów, wyznawanej religii czy toczących się w ich krajach konfliktów zbrojnych.

Źródło: Stowarzyszenie Amnesty International, *Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi. Pakiet materiałów edukacji praw człowieka*, 2017, <https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/07/Wszyscy-ludzie-rodza-sie-wolni-i-rowni-pakiet-materialow-edukacji-praw-czlowieka.pdf>, dostęp: 26.08.2020.

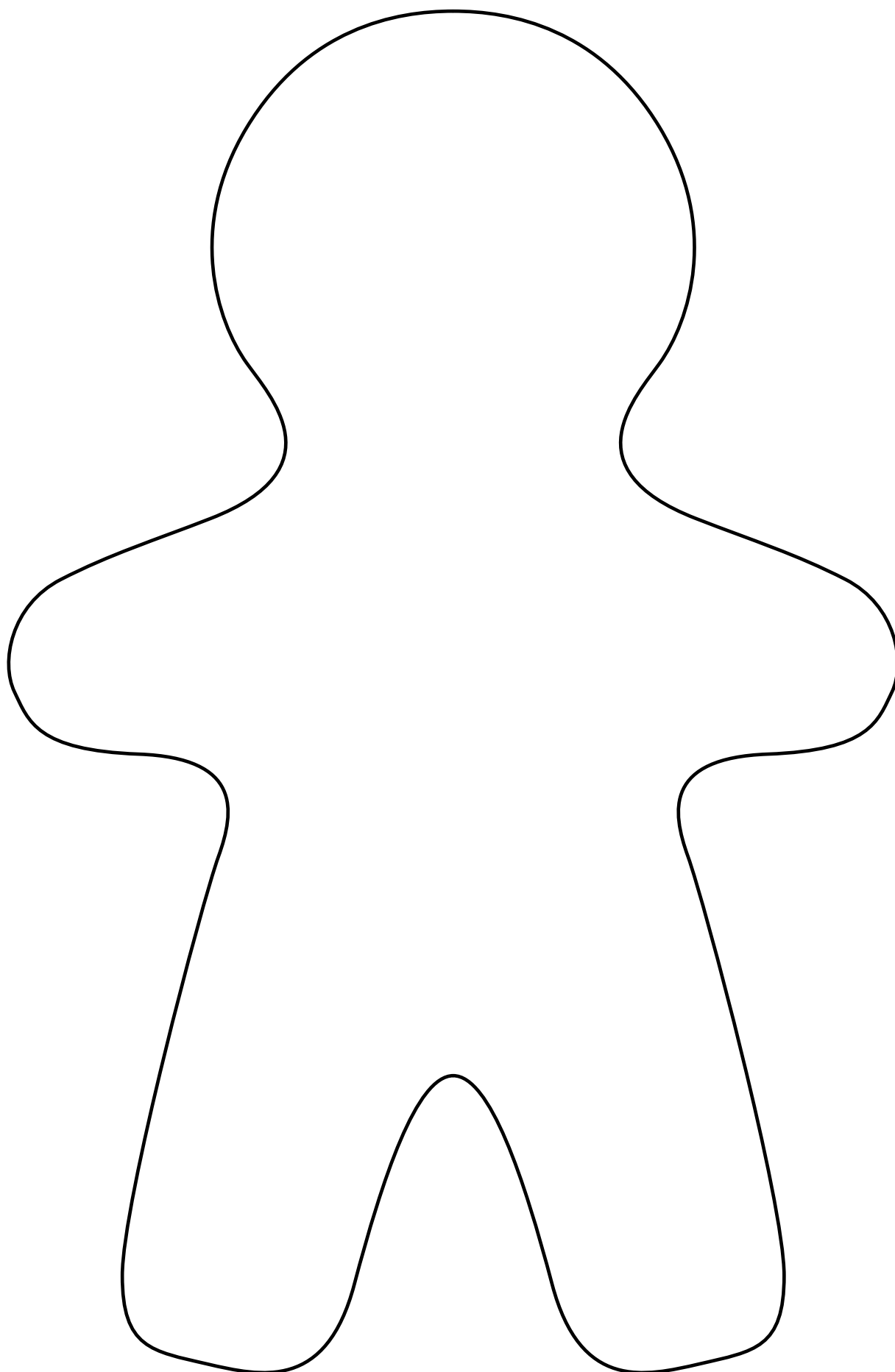
Załącznik 4. Powszechna deklaracja praw człowieka (wersja uproszczona)

- 1.** Wszyscy ludzie są wolni i wszyscy powinni być traktowani w taki sam sposób.
- 2.** Wszyscy ludzie są równi, niezależnie od różnic w kolorze skóry, płci, religii, języka.
- 3.** Każdy człowiek ma prawo do życia w wolności i bezpieczeństwie.
- 4.** Nikt nie ma prawa traktować cię jak niewolnika, a ty nie możesz nikogo uczynić swoim niewolnikiem.
- 5.** Nikt nie ma prawa cię skrzywdzić ani torturować.
- 6.** Każdy człowiek ma prawo być równym z innymi wobec prawa.
- 7.** Prawo jest takie samo dla każdego człowieka, powinno być stosowane w ten sam sposób wobec wszystkich.
- 8.** Każdy człowiek ma prawo domagać się pomocy prawnej, gdy jego prawa nie są przestrzegane.
- 9.** Nikt nie ma prawa do bezprawnego uwięzienia cię albo wydalenia cię z twojego kraju.
- 10.** Każdy człowiek ma prawo do sprawiedliwego i publicznego procesu.
- 11.** Każdy człowiek powinien być uważany za niewinnego do momentu udowodnienia mu winy.
- 12.** Nikt nie może wejść do twojego domu, otwierać twoich listów albo niepokoić ciebie i twojej rodziny bez powodu. Każdy człowiek ma prawo domagać się pomocy, gdy te prawa są łamane.
- 13.** Każdy człowiek ma prawo do swobodnego podróżowania.
- 14.** Każdy człowiek ma prawo udać się do innego kraju i domagać się ochrony, jeżeli jest prześladowany albo grozi mu prześladowanie.
- 15.** Każdy człowiek ma prawo do posiadania obywatelstwa. Nikt nie ma prawa powstrzymać cię przed przeniesieniem się do innego kraju, jeżeli tego chcesz.
- 16.** Każdy człowiek ma prawo zawrzeć związek małżeński i założyć rodzinę.
- 17.** Każdy człowiek ma prawo do posiadania własności i swojego dobytku.
- 18.** Każdy człowiek ma prawo do praktykowania i przestrzegania wszystkich aspektów swojej religii oraz do zmiany religii, jeżeli tylko chce.
- 19.** Każdy człowiek ma prawo do mówienia, co myśli, i do przekazywania oraz otrzymywania informacji.
- 20.** Każdy człowiek ma prawo do brania udziału w pokojowych zgromadzeniach i do wstępowania do stowarzyszeń.
- 21.** Każdy człowiek ma prawo do uczestnictwa w rządzeniu swoim krajem.

- 22.** Każdy człowiek ma prawo do ochrony socjalnej i do możliwości rozwijania swoich umiejętności.
- 23.** Każdy człowiek ma prawo pracować za uczciwe wynagrodzenie w bezpiecznych warunkach i przynależć do związków zawodowych.
- 24.** Każdy człowiek ma prawo do odpoczynku i przyjemności.
- 25.** Każdy człowiek ma prawo do odpowiedniego standardu życia i do opieki medycznej, gdy jest chory.
- 26.** Każdy człowiek ma prawo uczęszczać do szkoły.
- 27.** Każdy człowiek ma prawo do brania udziału w życiu kulturalnym społeczeństwa.
- 28.** Każdy człowiek musi przestrzegać porządku społecznego, który jest konieczny do korzystania z wszystkich tych praw.
- 29.** Każdy człowiek musi szanować prawa innych oraz dobra społeczne i publiczne.
- 30.** Nikt nie ma prawa usunąć żadnego prawa z tej deklaracji.

Załącznik 5. Ciastek

WARSZTAT 3.

MIGRACJE NA TALERZU, CZYLI JAK NASZE CODZIENNE ZAKUPY I UPODOBANIA KULINARNE WPŁYWAJĄ NA REALIZOWANIE CELÓW ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Załącznik 6. Gra kulinarna *Kuchnie świata* a Cele Zrównoważonego Rozwoju

Pytania i opisy do pól oznaczonych cyframi rzymskimi (do wydrukowania na osobnych kartkach).

I. Z jakich składników składa się przyprawa curry? Z którego kraju pochodzi?

W 2019 roku rząd Indii jednostronnie uchylił artykuł konstytucji Indii, który gwarantował specjalną autonomię Dżammu i Kaszmiru. Zmiana została wprowadzona w trakcie całkowitego wstrzymania komunikacji za pośrednictwem telefonów i Internetu, ograniczenia ruchu i masowych zatrzymań w regionie. **Jeśli nie znasz odpowiedzi, cofasz się na start, jeśli znasz odpowiedź – stoisz na miejscu.**

II. Skąd pochodzi sushi i z czego się składa?

Czy wiesz, że pacyficzny tuńczyk błękitnopłetwy rodzi się w pobliżu Japonii? Wody oceaniczne w tym obszarze są zanieczyszczone radioaktywnymi pierwiastkami na skutek awarii elektrowni atomowej w Fukushima. Spożycie skażonej ryby ma negatywny wpływ na zdrowie ludzi, zaś nadmierna eksploatacja ryb do produkcji sushi sprawiła, że wiele gatunków ryb jest zagrożonych. **Stoisz w miejscu.**

III. Co jest głównym składnikiem guacamole? Skąd pochodzi ten produkt?

W Meksyku ludzie tracą pracę ze względu na trudną sytuację ekonomiczną w kraju, a globalne ocieplenie i jego konsekwencje to jeden z wielu powodów migracji Meksykanów do USA. **Cofasz się o jedno pole.**

IV. Falafele to...

Przeciętny Polak zjada blisko 80 kilogramów mięsa rocznie! Tymczasem przemysłowe rolnictwo i masowy chów zwierząt na mięso oznaczają ogromne koszty – negatywny wpływ na nasze zdrowie, dewastację środowiska, zanieczyszczenie gleby, wody i powietrza, pogłębianie kryzysu klimatycznego. **Jeśli dbasz o zdrową, wegetariańską żywność w swojej diecie, idziesz do przodu o dwa pola. Jeśli jesz mięso/wędliny codziennie, cofasz się o dwa pola. Jeśli raz–dwa razy na tydzień – cofasz się o jedno pole.**

V. Meze zjesz w kuchni greckiej i arabskiej, a także na Cyprze. Wymień kilka potraw, które wchodzą w skład mezze.

Meze to różnorodne dania podawane jako przekąski na wielu małych talerzach, serwowane na obiad lub na kolację (w niektórych krajach jest to forma przystawek przed daniem głównym).

Wymień jedno danie, które znajdzie się na stole wśród meze.

W marcu 2016 roku Unia Europejska i Republika Turcji zawarły umowę, w myśl której osoby ubiegające się o azyl na wyspach greckich będą odsyłane do Turcji. Turcja zgodziła się także zapobiegać przekraczaniu granicy unijnej przez uchodźców przebywających na jej terytorium. W zamian za ten krok UE przekazała Turcji około 6 miliardów euro. Turcja nie jest bezpiecznym krajem dla uchodźców. Amnesty International udokumentowała, że przedstawiciele władz tureckich zmuszają uchodźców z Syrii do powrotu do kraju, bijąc ich lub wymuszając podpisywanie oświadczeń o „dobrowolności” powrotu.

Przesuń się o trzy oczka w tył.

VI. Wymień składniki tureckiego kebabu.

Wymień miejsca w swoim mieście lub pobliskiej miejscowości, w których kupisz kebab przygotowany przez emigrantów z Turcji. Podaj powody, dla których ludzie ci opuszczają swój kraj. **Przesuwasz się trzy pola do przodu.**

VII. Wymień desery, w których głównym składnikiem jest czekolada. Czy wiesz, skąd ona pochodzi?

Wielu ludzi ciężko pracuje na plantacjach kakao, ich praca jest często niewolnicza – nie płaci się im lub ich pensje są minimalne i nie wystarczają na godne życie.

Ponadto jeżeli nie uda się powstrzymać globalnego ocieplenia, kakaowcom grozi wyginięcie – ostrzegli niedawno naukowcy. Wystarczy średni wzrost temperatury o 2,1°C, a w ciągu najbliższych dwóch, trzech dekad pożegnamy się z czekoladą. Klimat się zmienia, co szczególnie odczuwają osoby mieszkające w większości krajów afrykańskich. Susze są tam coraz dotkliwsze, a brak wystarczającej wilgoci jest zabójczy dla drzewek *theobroma cacao*. Największymi światowymi producentami kakao są Wybrzeże Kości Słoniowej, Ghana, Kamerun i Nigeria. **Cofasz się o trzy pola.**

VIII. Wymień rodzaje kawy, które można wypić w kawiarniach w Polsce.

Czy wiesz, że Brazylia jest jednym z największych dostawców kawy na rynek europejski?

Przedstawiciele Nestlé i Jacobs Douwe Egberts przyznali, że nie znają nazw wszystkich brazylijskich plantacji, które dostarczają im kawę. Wśród ich dostawców mogą być przedsiębiorstwa korzystające z pracy niewolniczej. obrońcy praw człowieka alarmują, że warunki pracy na plantacjach kawy w Brazylii są dramatyczne, powszechna jest na nich praktyka wykorzystywania pracowników. **Jeśli wybierasz w sklepie te gatunki kawy, które pochodzą wyłącznie ze Sprawiedliwego Handlu (z etykietą *Faire Trade*), idziesz do przodu o jedno pole. Jeśli kawę na wynos zabierasz tylko we własnym wielorazowym kubku, idziesz do przodu o kolejne jedno pole.**

IX. Z czego robi się sajgonki? W którym kraju są one popularne?

W Tajlandii marynarka wojenna odpychała łodzie z tysiącami uchodźców Rohingja (mniejszość etniczna z Mjanmy uciekająca przed czystkami etnicznymi), a także przymusowo zawracała uchodźców i osoby poszukujące ochrony do miejsc, w których grożą im tortury oraz inne poważne naruszenia praw człowieka. **Stoisz w miejscu.**

X. Wymień najostrzejsze kuchnie świata. Europejskie podniebienia często nie są przygotowane do jedzenia tak pikantnych potraw, jakie spożywa się w innych krajach.

Co trzeba wypić lub zjeść, by zniwelować ostry posmak w ustach?

Jeśli wiesz, posuwasz się jedno pole do przodu. Jeśli nie wiesz, stoisz w miejscu.

XI. Jakie znasz rodzaje oliwek? Czy wiesz, kiedy po raz pierwszy zaczęto je uprawiać?

Oliwki są bogatym źródłem kwasów tłuszczowych; to produkt wysokokaloryczny. Będąc na wakacjach, kupuj oliwki z lokalnych targowisk i niewielkich gospodarstw rolnych. **Posuwasz się o jedno pole do przodu.**

XII. Skąd wywodzą się churros?

Migranci i migrantki wnoszą do nowych krajów zamieszkania także swoje zwyczaje kulinarne. Dzięki nim poznajemy różnorodne smaki. **Przesuwasz się na metę!**

XIII. Skąd pochodzi sznycel?

5 miliardów ludzi na świecie ma nadwagę lub cierpi na otyłość. Czy wiesz, że nadmierna konsumpcja mięsa szkodzi naszemu zdrowiu i środowisku? Mięso nie powinno być podstawowym składnikiem codziennej diety. **Stoisz w miejscu.**

Odpowiedzi do pytań z gry:

- I** Curry to indyjska mieszanka przypraw – m.in. kolendry, imbiru, czosnku, chili, pieprzu, cynamonu, goździków, kardamonu i kminku.
- II** Sushi to specjał kuchni japońskiej, który przyrządza się z gotowanego ryżu, przeważnie surowych ryb lub owoców morza i zawija w wodorosty.
- III** Guacamole to pasta, której głównym składnikiem jest awokado. Drzewa awokado uprawia się m.in. w Meksyku, Peru i Chile.
- IV** Falafele to smażone kulki lub kotleciki z przyprawionej ciecierzycy bądź bobu z sezamem.
- V** Oliwki, sałatka z kaszy bulgur, sałatka z pomidora i ogórka, pieczywo pita, falafele, hummus, pasta z palonego bakłażana.
- VI** Kebab składa się z mięsa baraniego, warzyw – kapusty pekińskiej, pomidorów, ogórka, cebuli – oraz sosów.
- VII** Pudding, brownie, tiramisu, budyń czekoladowy, babeczki czekoladowe. Podstawowymi składnikami czekolady są miazga kakaowa i tłuszcz kakaowy.
- VIII** Rodzaje kawy: flat white, espresso, cappuccino, latte itd.
- IX** Sajgonki mają postać naleśniczków z nadzieniem warzywnym, mięsno-warzywnym lub krewetkowym. Do zawijania farszu służy specjalne ciasto lub papier ryżowy.
- X** Kuchnie z dużą liczbą ostrych potraw to m.in. indyjska, tajska, chińska, meksykańska.
- XI** Oliwki mają tysiące odmian, m.in. Kalamon, Moraiolo, Gemlik, Bical. Zaczęto je uprawiać 7 tysięcy lat temu w rejonie Morza Śródziemnego.
- XII** Churros pochodzą z Hiszpanii i Portugalii. To tradycyjny smakołyk w postaci smażonych w tłuszczu „pręcików” z ciasta.
- XIII** Ten popularny kotlet w panierce to tradycyjne danie kuchni austriackiej.

Załącznik 7. Zawartość koperty do gry**BRAWOOO!**

**Osiągnęliście właśnie
12. Cel Zrównoważonego Rozwoju:**

**zapewnić wzorce zrównoważonej
konsumpcji i produkcji.**

DOWIEDZ SIĘ WIĘCEJ:

Poprzez zrównoważone konsumpcję i produkcję dąży się do tego, by „dokonać czegoś lepszego i więcej przy użyciu mniejszych środków”. Za ich pośrednictwem zwiększa się korzyści netto z działalności gospodarczej poprzez zmniejszenie zużycia środków oraz zmniejszenie skali degradacji i zanieczyszczeń przy jednoczesnej poprawie jakości życia.

Wprowadzenie zrównoważonych konsumpcji i produkcji wymaga systematycznego podejścia i współpracy podmiotów uczestniczących w całym łańcuchu dostaw, począwszy od producentów, a na konsumentach skończywszy. Proces ten zakłada edukację i inne działania mające podnieść świadomość konsumentów w zakresie zrównoważonej konsumpcji oraz związanego z nią stylu życia: m.in. prowadzenie akcji informacyjnych na temat standardów i oznakowania produktów, angażowanie konsumentów w kwestie zamówień publicznych.

Wybierając produkty żywnościowe pochodzące ze Sprawiedliwego Handlu i dietę wegetariańską oraz kształtując dobre nawyki, możemy pozytywnie wpłynąć na środowisko – m.in. ograniczyć ilość konsumowanej energii i marnotrawionej żywności.

- ✕ Każdego roku około $\frac{1}{3}$ całej wyprodukowanej żywności – tj. 1,3 miliarda ton pożywienia o wartości około 1 biliona dolarów – marnuje się w domach lub sklepach albo psuje się w wyniku nieodpowiedniego transportu i złych praktyk związanych ze zbiorami.
- ✕ Degradacja ziemi i obniżająca się urodzajność gleb, niezrównoważone zużycie wody, nadmierna eksploatacja łowisk i niszczenie środowiska morskiego – to wszystko zmniejsza zdolność środowiska naturalnego do zapewnienia nam żywności.
- ✕ W skali globalnej sektor żywnościowy pochłania 30% skonsumowanej energii i odpowiada za 22% całkowitej emisji gazów cieplarnianych.

Źródło: Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, <https://www.un.org.pl/cel12>, dostęp: 26.08.2020.

Załącznik 8. Certyfikaty

Źródło: Polskie Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu, <https://www.sprawiedliwyhandel.pl/certyfikacja-oznaczenia-produktow-sprawiedliwego-handlu/>, dostęp: 26.08.2020.